

รูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณี ล้านนา

The Participation Model of Buddhists in Promoting the Status and Role of
Lanna Bhikkhunis

สมพร ปินทะยา¹ พระครูสิริปริยัตยานุศาสน์² และเทพประวิณ จันทรแรง³

Somporn Pintaya, Phrakrusiripariyattayanusath and Thepprawin Chanreang

Received: January 22, 2023

Revised: March 11, 2023

Accepted: March 28, 2023

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสถานะและบทบาทของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีสล้านนา และ 3) เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีสล้านนา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา ใช้วิธีการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม คัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบมีเกณฑ์จำนวน 34 คน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการสังเคราะห์ประเด็นตามวัตถุประสงค์ ผลการวิจัย พบว่า 1) สถานะและบทบาทของภิกษุณีในพุทธกาลมีความรู้เรื่องควาคุไปกับภิกษุสามารถบรรลุนิธรรมเป็นอริยบุคคล ได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าและยอมรับจากสังคม มีสถานะ 3 ด้าน คือ สมณะสถานะ สถานะทางสังคม และสถานะตามกฎหมาย มีบทบาท 5 ด้าน ได้แก่ 1.1) ด้านการปกครอง 1.2) ด้านการศึกษาพระธรรมวินัย 1.3) ด้านการเผยแผ่ธรรม 1.4) ด้านการธำรงพระพุทธศาสนา และ 1.5) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ 2) ภิกษุณีสล้านนายังคงมีสมณะสถานะจากการบวชโดยคณะสงฆ์ศรีลังกา แต่ยังไม่มีสถานะนักบวชตามกฎหมายไทย มีส่วนร่วมตามบทบาท 5 ด้าน ดังนี้ 2.1) การปกครองใช้หลักพระ

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตเชียงใหม่; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Chiang Mai Campus

Corresponding Author, e-mail: kiokaew_s@yahoo.co.th, Tel 084-0423578

ธรรมวินัยและระบบอาวุโส 2.2) การศึกษาพระธรรมวินัย มีการเรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษา อภิธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐาน 2.3) การเผยแผ่ธรรม ผ่านการพูดให้ฟัง ทำให้ดู มีความสุขให้เห็น 2.4) การดำรงพระพุทธศาสนาโดยการดูแลศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ส่งเสริมวัตรปฏิบัติเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสและเกิดความสามัคคี 2.5) การสาธารณสงเคราะห์ โดยการเกื้อกูลผู้ยากไร้ในชุมชน มุ่งปฏิบัติ และ 3) รูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทเสนอให้ทำงานในฐานะองค์กรเอกชน เน้น 5 ขั้นตอน คือ 1) การรับรู้ข่าวสาร 2) ร่วมตัดสินใจ 3) ร่วมดำเนินการ 4) ร่วมรับผลประโยชน์ 5) ร่วมประเมิณผล ชุมชนรอบข้างมีส่วนร่วมในการถวายปัจจัย 4 และเข้าร่วมกิจกรรมของภิกษุณีล้านนา

คำสำคัญ: รูปแบบการมีส่วนร่วม, พุทธบริษัท, การส่งเสริมสถานะและบทบาท, ภิกษุณีล้านนา

Abstract

The purposes of this research article were 1) to study the statuses and roles of Bhikkhunis in Buddhism; 2) to study the participation of Buddhists in promoting the statuses and roles of Lanna Bhikkhunis; and 3) to propose a model of Buddhist participation to promote the statuses and roles of Lanna Bhikkhunis. It was a multi-case study qualitative research by using participatory observation methods, in-depth interviews and focus groups. A total of 34 informants were selected by criteria. Data were analyzed by synthesizing the issues according to objectives. The research findings were as follows: 1) the statuses and roles of Bhikkhunis in the Buddha's time were prosperous along with Bhikkhus who attained enlightenment as noble ones, had been praised by the Buddha and accepted by society consisting of three statuses: monastic status, social status and legal status, with 5 roles: 1.1) administration aspect, 1.2) discipline education aspect, 1.3) Dhamma propagation aspect, 1.4) Buddhism maintenance aspect, and 1.5) public welfare aspect; 2) Lanna Bhikkhunis still existed monastic status from ordination by the Sri Lankan Sangha but it still did not have the status of a priest under Thai law. However, there still were participation in roles in 5 areas as follows: 2.1) administration using discipline principles and senior system, 2.2) in terms of studying Dhamma and discipline, there

were Dhamma studies, Pali studies, Abhidhamma studies and Vipassana meditation studies; 2.3) in terms of Dhamma propagation through speaking and listening, it made you look happy, 2.4) maintaining Buddhism by taking care of religious persons, religious objects, and religious places, promoting practices for Buddhists to have faith and unity, 2.5) public welfare by helping the poor in the community, focusing on practice; and 3) in terms of the Buddhist participatory form, it was proposed to work as a private organization, emphasizing on 5 steps: 1) news awareness, 2) co-decisions, 3) co-operation, 4) co-benefit, 5) participating in evaluation. The surrounding communities participated in the offering of the 4 factors and participated in the activities of Lanna Bhikkhunis.

Keywords: Participation Model, Buddhist, Promotion of Status and Roles, Lanna Bhikkhunis

บทนำ

การเกิดขึ้นของภิกษุณีในสมัยพุทธกาล เป็นการเปิดโอกาสของพระพุทธองค์เนื่องด้วยเห็นความเสมอภาคของสตรีในการบรรลุนิพพาน แต่ปัจจุบันแม้จะมีการเรียกร้องสิทธิในการบวชของสตรีในพระพุทธศาสนาแต่ก็ยังคงไม่สามารถทำได้ในประเทศไทย ภิกษุณีเป็นหนึ่งในพุทธบริษัทที่พระพุทธองค์ทรงฝากความเป็นปึกแผ่นสมบูรณ์ยั่งยืนของพระศาสนาไว้ให้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัย นำสิ่งที่ได้ศึกษานั้นไปปฏิบัติ และหากมีคนนอกศาสนาจากบ่วง ก็สามารถชักข้อบกพร่องและแสดงคำสอนที่ถูกต้องได้ เมื่อพิจารณาถึงเหตุผลที่พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ปฐมภิกษุณีพระนางมหาปชาบดีโคตมีและสตรีออกบวช ก็คือ ผู้หญิงมีความสามารถที่จะทำให้แจ้งซึ่งมรรคผลนิพพาน ซึ่งคนเหล่านั้นก็สามารถบรรลุนิพพานและได้ปฏิสัมภิทาเป็นคุณบริวาร ส่วนภิกษุณี 500 รูปแรก ได้ฟังโอวาทของคนพระนันทกะ (ม.อ. (ไทย) 14/398/344) ก็ได้สำเร็จมรรคผล ผู้ที่สำเร็จต่ำสุดก็ขึ้นโสดาบัน และพระเถรีจำนวน 13 รูป ยังได้รับการยกย่องสถานะจากพระพุทธเจ้าให้เป็นผู้ยอดเยี่ยมเป็นเลิศด้านต่าง ๆ เรียกว่า “เอตทัคคะ” (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2544) เช่นเดียวกับพระภิกษุหรือพระเถระทั้งหลาย การอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนานับว่าเป็นประวัติศาสตร์ตอนสำคัญของสตรีอินเดียและทั่วโลก เพราะพระพุทธเจ้านับว่าเป็นพระศาสดาพระองค์แรกที่มองเห็นสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคกัน ทรงยอมรับว่าสตรีก็มีศักยภาพและสติปัญญาเท่าเทียมกับบุรุษใน

การตรัสรู้ธรรม อาจจะกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีคนแรกของโลก แต่สภาพความเป็นจริงชายและหญิงในพุทธศาสนายังแตกต่างกันอยู่ เป็นความแตกต่างที่ไม่เท่าเทียม

ในปี พ.ศ. 2544 รศ.ดร.ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้ไปอุปสมบทที่ประเทศศรีลังกา ได้ฉายาว่า ภิกษุณีธัมมันทา เป็นภิกษุณีรูปแรกของประเทศไทย หลังจากนั้นก็มีสตรีออกบวชเป็นภิกษุณีอย่างต่อเนื่องกระจายไปทุกภูมิภาคของประเทศ ปัจจุบันกระแสการฟื้นฟูภิกษุณีเถรวาทเกิดขึ้นทั่วโลก จากการสนับสนุนขององค์กรชาวพุทธนานาชาติที่ทำงานประสานงานกัน องค์กรซึ่งทำงานรับผิดชอบโดยตรงกับการอุปสมบทภิกษุณีสงฆ์ คือ วัดโพทธาราม สมาคมสตรีชาวพุทธนานาชาติ ศากยะธิดา และเครือข่ายพุทธศาสนิกสัมพันธ์เพื่อสังคมนานาชาติ (International Network of Engaged Buddhists: INEB) (พระภิกษุณีสุโพธา, 2555) นอกจากนั้นคนภิกษุณีธัมมันทายังได้ก่อตั้งเครือข่ายภิกษุณีแห่งประเทศไทย เมื่อวันที่ 9 กรกฎาคม พ.ศ. 2556 เพื่อให้การสนับสนุนซึ่งกันและกัน ปัจจุบันในประเทศไทยมีภิกษุณี 200 กว่ารูป กระจายมากกว่า 30 จังหวัดทุกภูมิภาค ได้แก่ นครปฐม (ภาคกลาง) เชียงใหม่ พะเยา ตาก (ภาคเหนือ) ยโสธร สกลนคร (อีสาน) และสงขลา (ภาคใต้) ส่วนใหญ่บวชสืบสายมาจากศรีลังกา บางแห่งเข้มงวดมากในพระวินัย บางแห่งไม่ค่อยเข้มงวด มีภิกษุณีและสามเณรีจำนวนมากที่จริงจังกับการปฏิบัติและศึกษาธรรมวินัย สังฆะภิกษุณีเหล่านี้จึงอาจเป็นส่วนหนึ่งขององค์กรที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมความเจริญของพระพุทธศาสนา หากได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนจากเหล่าพุทธบริษัทให้มีสถานะและบทบาทที่เหมาะสม

ภิกษุณีสงฆ์ล้านนา ณ อารามภิกษุณีนิโรธาราม เดิมเป็นสำนักแม่ชี ก่อตั้งในปี 2538 โดยคณะแม่ชีรุ่งเดือน สุวรรณ ต่อมาในปี พ.ศ. 2549 ได้บรรพชาและอุปสมบทเป็นภิกษุณี โดยคณะสงฆ์สองฝ่ายประเทศศรีลังกา บวชอย่างถูกต้องครบถ้วนตามพุทธบัญญัติและไม่ขัดต่อคำสั่งของมหาเถรสมาคม หลังอุปสมบทคณะภิกษุณีได้กลับมาประพฤติพรหมจรรย์ที่อารามภิกษุณีนิโรธารามและสุทธจิตต์ ภายใต้การดูแลของมูลนิธินิโรธาราม โดยได้รับความเมตตาอนุเคราะห์จากพระพรหมมงคลและคณะภิกษุสงฆ์จังหวัดเชียงใหม่ ปัจจุบันมีนักบวชสตรีรวมจำนวน 62 รูป (มูลนิธินิโรธาราม, 2563) มีอารามภิกษุณีสาขาถึง 6 สาขา มีสถานะความเป็นสมณะชัดเจนจากการบวช ดำรงชีวิตตามพระธรรมวินัยด้วยศีล 311 ข้อ ใช้ชีวิตเป็นผู้ขอ ทั้งทรัพย์สินเงินทอง ครอบครัวยุติมิตร ออกจากเรือนเพื่อมาขัดเกลากิเลสตามรอยของพระพุทธองค์ จนได้รับการยอมรับจากสังคมและชุมชน จัดอบรมปฏิบัติธรรมแก่หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชน เผยแพร่ธรรมะทางสื่อต่าง ๆ แต่ยังไม่มีความมั่นคงนักบวชที่ชัดเจนตามกฎหมาย บทบาทภิกษุณีจึงทำได้ระดับหนึ่งแต่ยังไม่ชัดเจน การไม่มีสถานะตามกฎหมายไทยก่อให้เกิดความยุ่งยากแก่ภิกษุณีในหลายประเด็น เช่น ไม่สามารถทำบัตรประชาชนในชุดนักบวช ขาดโอกาสในการเข้าถึงสวัสดิการจากรัฐในฐานะนักบวชเช่น การลดค่าโดยสารรถ

สาธารณะ และสวัสดิการการรักษาพยาบาลในโรงพยาบาลสงฆ์ นอกจากนั้นผู้วิจัยยังพบความยุ่งยากในต่อวิชาวของภิกษุณีต่างประเทศที่อาศัยในสังฆะอารามภิกษุณีนิโรธาราม ซึ่งต้องยื่นขออนุญาตผ่านทางสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ แต่ถูกปฏิเสธแจ้งกลับว่าไม่มีภิกษุณีสงฆ์ในไทย ต้องสวมผ้าขาวคลุมทับจีวรแจ้งสถานภาพเป็นแม่ชีจึงจะสามารถยื่นเรื่องต่ออายุวิชาได้ เป็นการถูกปิดเบือนสถานะให้เป็นอื่น นอกจากนั้นการต้องเดินทางไปอุปสมบทเป็นภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกายังมีค่าใช้จ่ายสูงและมีความเสี่ยงอันตรายเนื่องจากผลกระทบทางการเมืองจากภาวะวิกฤตทางเศรษฐกิจในศรีลังกาและสถานการณ์แพร่ระบาดของไวรัสโควิดทำให้การเดินทางไปอุปสมบทภิกษุณีที่ประเทศศรีลังกาเป็นไปได้ยากมากขึ้น

ความท้าทายอีกประการของสังฆะภิกษุณีล้านนาโรธาราม คือ สถานการณ์หลังการมรณภาพของผู้นำต้นแบบภิกษุณีรุ่งเดือน นันทญาณิ (สุวรรณ) ซึ่งส่งผลกระทบต่อการดำเนินงานภายในสังฆะ เนื่องด้วยความเจริญรุ่งเรืองของโครงสร้างทางกายภาพนิโรธารามที่ผ่านมา เกิดขึ้นด้วยการสนับสนุนการก่อสร้างอาคาร สถานที่ และค่าใช้จ่ายหลักส่วนใหญ่มาจากอุบาสกและอุบาสิกาผู้มีความศรัทธาในพระรัตนตรัยและมาพึ่งธรรมจากภิกษุณีนันทญาณิ ดังนั้นการสนับสนุนต่าง ๆ จึงลดลงมากหลังท่านมรณภาพ ประกอบกับสถานการณ์โลกอยู่ในภาวะเศรษฐกิจถดถอย ส่งผลต่อการดำเนินงานและบริหารจัดการในองค์กร สังฆะภิกษุณีล้านนาจึงมีความจำเป็นต้องปรับตัวเพื่อหาแนวทางการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีให้ชัดเจนและครอบคลุมกว้างขวางมากขึ้น ช่วยทำให้เห็นภาพการอยู่ร่วมกัน เกื้อกูลช่วยเหลือกันของพุทธบริษัท 4 ซึ่งทำให้เกิดความมั่นคงดำรงอยู่ของพระพุทธศาสนาสืบต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาสถานะและบทบาทของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา
3. เพื่อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัย

การศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพแบบพหุกรณีศึกษา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสถานะและ

บทบาทของภิกษุณี วิเคราะห์การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีและพัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีสืบเนื่อง

ประชากรและกลุ่มเป้าหมายสำคัญ

ผู้วิจัยได้กำหนดประชากรและกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยครั้งนี้ คือ กลุ่มพุทธบริษัทที่มีส่วนร่วมในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีในอารามภิกษุณีนิโรธาราม อารามภิกษุณีสุทธจิตต์ และอารามภิกษุณีบัวแก้ว และกลุ่มเป้าหมายสำคัญเป็นผู้ให้ข้อมูล ประกอบด้วย 1) พระภิกษุ จำนวน 8 รูป 2) ภิกษุณี และสิกขมานา จำนวน 8 รูป/คน 3) เจ้าหน้าที่/บุคลากรประจำอารามภิกษุณี จำนวน 5 คน 4) นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา จำนวน 5 รูป/คน และ 5) ผู้นำชุมชนและผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 8 คน รวม จำนวน 34 รูป/คน เป็นการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นตามวัตถุประสงค์เลือกผู้ให้ข้อมูลได้มากที่สุดครอบคลุมทุกกลุ่มที่เกี่ยวข้อง สัมภาษณ์เจาะลึกทุกประเด็นจนกว่าข้อมูลจะอิ่มตัว และคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

1) แบบบันทึกการสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Field Note & Personal Field Note) ปากกา กล้องถ่ายรูป เครื่องบันทึกเสียง คอมพิวเตอร์ที่บันทึกข้อมูล

2) แบบสัมภาษณ์เชิงลึก แบ่งเป็น 3 ส่วนดังนี้ 1) ข้อมูลส่วนบุคคล เพศ อายุ การศึกษา ฐานะ ระยะเวลาร่วมงาน 2) การมีส่วนร่วมในการส่งเสริมสถานะภิกษุณี ได้แก่ สถานะนักบวชในพระพุทธศาสนา สถานะการยอมรับจากสังคม และสถานะตามกฎหมายของประเทศไทย 3) การส่งเสริมบทบาทภิกษุณี 5 ด้าน คือ ด้านปกครอง ด้านการศึกษาพระธรรมวินัย ด้านการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ด้านการธำรงพระพุทธศาสนา และด้านสาธารณสงเคราะห์

3) แนวการสนทนากลุ่ม โดยใช้กระบวนการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และกระบวนการอภิปรายกลุ่ม (Group Discussion) เพื่อสร้างรูปแบบและได้ข้อสรุปอย่างเป็นรูปธรรมที่สามารถนำไปใช้ปฏิบัติได้จริงในชุมชน

เมื่อสร้างแบบสัมภาษณ์เสร็จแล้ว ผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ให้ผู้เชี่ยวชาญ 3 คนตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา ได้ค่าความสอดคล้องเฉลี่ย 1.0 มีข้อเสนอแนะให้ปรับแก้ข้อความเล็กน้อยผู้วิจัยได้นำเครื่องมือวิจัยและโครงการวิจัยนำเสนอขอการรับรองจริยธรรมการวิจัย ผ่านคณะกรรมการจริยธรรมการวิจัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผ่านการรับรองตามหมายเลขใบรับรอง ว.198/2565 วันที่รับรอง 28 มีนาคม 2565 ถึง 28 มีนาคม 2566

วิธีการรวบรวมข้อมูล

- 1) ข้อมูลเอกสาร ได้ศึกษาเอกสารตามกรอบวัตถุประสงค์การวิจัย
- 2) ข้อมูลภาคสนาม กระบวนการลงพื้นที่เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา ผู้วิจัยดำเนินการด้วยตนเอง
- 3) กระบวนการสนทนากลุ่ม ใช้การวิเคราะห์ SWOT Analysis เพื่อสร้างรูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา

การวิเคราะห์ข้อมูล

- 1) วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Thematic Analysis) โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้มาเรียบเรียงให้เป็นระเบียบ พร้อมทั้งจะนำไปวิเคราะห์ โดยการให้ความหมายแก่ข้อมูล อาศัยการตีความจากข้อมูลเบื้องต้นให้เป็นข้อความที่สื่อความหมาย นำความหมายที่ให้ไว้ไปจัดหมวดหมู่และนำมาตีความสร้างข้อสรุปที่เป็นรูปธรรมหรือปรากฏการณ์ เพื่อนำข้อสรุปนั้นมาตรวจสอบและยืนยันความถูกต้อง เชื่อถือได้แล้วสรุปรวบรวมให้ได้องค์ความรู้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย และนำเสนอผลการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis)
- 2) ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกนำมาจำแนก โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา (Thematic Analysis) เพื่อนำมาใช้ในการแยกข้อมูล การสร้างรหัสข้อมูล จัดกลุ่มข้อมูล โดยเริ่มจากการสร้างความคุ้นเคยกับข้อมูลด้วยการอ่านบันทึก ถอดเสียงการสัมภาษณ์เชิงลึกอย่างละเอียด แล้วจึงทำการสร้างรหัสข้อมูลที่เหมือนกันเข้าไว้ด้วยกัน แล้วทำการทบทวนประเด็นเดียวกันเข้าไว้ด้วยกัน และแยกประเด็นที่ต่างกันรวมกันไว้เพราะอาจมีประเด็นที่ทับซ้อนกัน

สรุปผลการวิจัย

1. สถานะและบทบาทของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา พบว่า ภิกษุณีเป็นพุทธบริษัทที่เป็นเสาหลักสำคัญในการช่วยเผยแผ่พระพุทธศาสนา ให้เป็นที่แพร่หลายจนเป็นที่ยอมรับนับถือของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป การรวบรวมชีวประวัติก็เพื่อเชิดชูสตรีผู้มีความสามารถในการที่จะประพฤติพรหมจรรย์อันมีพระวินัยที่พระพุทธเจ้าทรงบัญญัติขึ้นถึง 311 ลีขาบาทได้ ทั้งมีปัญญาที่จะเรียนรู้พระธรรมคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าและตรัสรู้ธรรมเป็นพระอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา และบางคนได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าให้สถานะว่าเป็นผู้ยอดเยี่ยม คือ เป็นผู้เลิศในด้านต่าง ๆ เรียกว่า “เอตทัคคะ” (จำเนียร ทรงฤกษ์, 2544) เช่นเดียวกับพระภิกษุหรือพระเถระทั้งหลาย แสดงให้เห็นว่า ปัญญา คือ ความรอบรู้ มิใช่มีแต่เฉพาะบุรุษเท่านั้น แม้สตรีก็มีปัญญา

เช่นเดียวกับบุรุษ จากชีวประวัติของภิกษุณีแต่ละคนเป็นตัวอย่างที่ดีที่ควรนำมาประพฤติปฏิบัติตาม เพราะการจะได้บวชเป็นพระเถรีและได้สำเร็จมรรคผลเป็นพระอริยบุคคลได้นั้น คนต้องเสียสละอดทนทำความดีเพื่อความดี เป็นเวลานานหลายร้อยหลายพันชาติ กว่าจะมาถึงจุดสูงสุดแดนนิพพานในพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นเป้าหมายของผู้ที่ตั้งใจเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาทุกคน ภิกษุณีล้านนายังคงมีสถานะจากการบวชโดยคณะสงฆ์ศรีลังกา มีลักษณะ 7 ข้อ ได้แก่ ผู้เว้นจากความชั่วทั้งปวง ผู้สงบ ผู้ไม่มีเรื้อน ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ผู้ออกจากกาม ผู้ขอและผู้แสวงหาคุณอันยิ่งใหญ่ของชีวิต แต่ยังไม่มียกฐานะนักบวชตามกฎหมายไทย

2. การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนาพบว่า ปัจจัยที่ทำให้พุทธบริษัทเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ บุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ก็ต่อเมื่อกิจกรรมนั้นสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐาน ทศนคติ และค่านิยมของตน มีคุณค่าสอดคล้องกับผลประโยชน์ของตน มีเป้าหมายที่จะส่งเสริมและปกป้องรักษาผลประโยชน์ของตน สอดคล้องกับสิ่งที่ตนได้มาหรือหวังเอาไว้ และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะไม่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใดก็ต่อเมื่อตนเองได้มีประสบการณ์ที่เป็นอคติต่อเรื่องนั้น ๆ มาแล้ว และบุคคลหรือกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ย่อมขึ้นอยู่กับความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ อุปนิสัยและจารีตประเพณี โอกาสที่จะเอื้ออำนวย ความสามารถส่วนบุคคล รวมทั้งการเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมใด ๆ ของบุคคลและกลุ่มบุคคลจะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมก็ต่อเมื่อได้รับการสนับสนุน กระตุ้นยั่วยุและจูงใจให้เกิดขึ้น ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม ได้แก่ 1) ปัจจัยด้านบุคคล ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา ประสบการณ์ต่าง ๆ 2) ปัจจัยด้านชุมชน ได้แก่ ชุมชนให้การสนับสนุนและเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วม เลือกให้เป็นตัวแทน ชุมชนมีความสามัคคี และมีกลุ่มต่าง ๆ ที่สนับสนุนผลักดันการมีส่วนร่วม 3) ปัจจัยด้านองค์การ ได้แก่ บรรยากาศองค์กร การติดต่อสื่อสาร กฎระเบียบ การเอาใจใส่กระตือรือร้นในการแก้ปัญหา มีการทำประชุมประชาพิจารณ์ และ 4) ปัจจัยด้านทัศนคติ ได้แก่ เจตคติต่อการมีส่วนร่วม และแรงจูงใจในการทำงาน ปัจจัยเหล่านี้ล้วนส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานทุกโครงการ

บทบาทของภิกษุณีล้านนา พบ 5 ด้านดังนี้

1) บทบาทด้านการปกครองของสังฆะภิกษุณีล้านนา พบว่า ภิกษุณีล้านนายังคงใช้ระบบยึดตามหลักพระธรรมวินัย ดังนั้นจึงควรส่งเสริมการเรียนรู้ด้านพระธรรมวินัยที่ถูกต้องตามพระไตรปิฎก มีการนิมนต์พระภิกษุผู้เชี่ยวชาญด้านพระธรรมวินัยมาจัดอบรมพระวินัย มีการแต่งตั้งประธานสังฆะภิกษุณี เจ้าอาวาสแต่ละสาขาเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการภายในสังฆะโดยยึดระบบอาวุโสและหลักของพระธรรมวินัยและหลักสาธารณโภคีและการประชุมร่วมกันอย่างสม่ำเสมอ ซึ่ง

ทำให้การจัดการในองค์กรเป็นไปด้วยความเรียบร้อย แต่หากองค์กรขยายใหญ่ขึ้นจำเป็นต้องมีการพัฒนาบุคลากรให้มีความรู้ความสามารถในการบริหารจัดการองค์กรต่อไป

2) บทบาทด้านการศึกษาพระธรรมวินัย พบว่า ภิกษุณีล้านนามีการศึกษาหลักธรรม เป็นไปเพื่อการพัฒนาการดำเนินชีวิต อบรมกาย วาจา ใจ ให้เจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไปจนบรรลุเป้าหมายสูงสุด คือ ความสิ้นทุกข์ เป็นผู้ชวนขวยในการศึกษา พระธรรมวินัย พิจารณาความเป็นไตรลักษณ์ อริยสัจ 4 เจริญวิปัสสนากาวนา มุ่งขัดเกลากิเลส ภิกษุณีล้านนามีการศึกษาพระธรรมวินัยผ่านการฟังธรรม รับโอวาทจากพระภิกษุ และการศึกษาในระบบหลักสูตรธรรมศึกษา บาลีศึกษาและพระปริยัติธรรมเช่นเดียวกับภิกษุ

3) บทบาทด้านการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน พบว่า การเผยแผ่ธรรมภิกษุณีล้านนาปัจจุบัน มีการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชนของภิกษุณีอย่างกว้างขวางโดยเฉพาะการแสดงธรรมช่วยเหลือกลุ่มสตรีผู้มีความทุกข์ให้พ้นจากความทุกข์ใจจนเป็นเหตุให้เกิดการเจริญตามรอยเข้าสู่วิถีดำเนินชีวิตนักรบวช การรวบรวมองค์ความรู้การแสดงธรรมของจัดเป็นหมวดหมู่ สร้างหอธรรม สร้างเว็บไซต์เผยแผ่ธรรมอย่างต่อเนื่อง และประเด็นสำคัญ คือ การที่ลูกศิษย์ผู้สืบทอด ทั้งฝ่ายนักรบวชและฆราวาส นำหลักธรรมมาใช้ในการชีวิตประจำวัน สร้างชีวิตที่สงบสุขร่มเย็น เป็นประจักษ์พยานบุคคลในการสืบทอดดำรงพระพุทธศาสนาสืบต่อมา

4) บทบาทด้านการธำรงพระพุทธศาสนา พบว่า บทบาทของภิกษุณีล้านนาในการธำรงพระพุทธศาสนา ก็คือ การที่นำตนเข้ามาสู่การเป็นศาสนทายาท ศาสนบุคคลครองชีวิตพรหมจรรย์ เพื่อให้เกิดการศึกษาเรียนรู้ขัดเกลาดนเอง เพื่อไปสู่ความหลุดพ้นจากกิเลส ละโลภะ ละโทสะ ละโมหะ ตามรอยพระพุทธองค์ พระธรรม และพระอริยสงฆ์ บทบาทเหล่านี้สะท้อนผ่านการดำเนินชีวิต ผ่านการพูดให้ฟัง ทำให้ดู และมีความสุขให้เห็น จึงเป็นบทบาทที่พุทธบริษัททุกคนควรให้การสนับสนุนอย่างยิ่งเพื่อความสงบสุขของสังคมโลกต่อไป

5) บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ของภิกษุณีล้านนาที่สำคัญ คือ การให้ธรรมะเพื่อสงเคราะห์ด้านจิตใจแก่ผู้เกี่ยวข้องทั้งในครอบครัว วัด และชุมชนสังคมรอบข้าง การดำเนินชีวิตด้วยความมักน้อย สันโดษ วิเวก ปราบภพความเพียร เจริญสติ สมาธิ ปัญญาให้ยิ่งขึ้น เมื่อคนได้รับประโยชน์สุขแล้วย่อมแผ่เมตตาแก่ผู้ยากไร้ การจะทำให้บทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ภิกษุณีโดดเด่น ควรเน้นสงเคราะห์กลุ่มหญิงผู้มีความทุกข์

3. รูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา เสนอให้ทำงานในระบบองค์กรเอกชนในนามมูลนิธิโรธาราม ซึ่งกรรมการประกอบด้วยพุทธบริษัท 4 มีปณิธาน คือ มุ่งมั่นปฏิบัติพาพระเถรี อยู่ในวิถีพุทธธรรม นำภิกษุณีให้เข้มแข็ง สร้างวัด

มั่นคง ชุมชนเป็นสุข การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนคือ 1) การรับรู้ข่าวสาร 2) ร่วมตัดสินใจ 3) ร่วมดำเนินการ 4) ร่วมรับผลประโยชน์ 5) ร่วมประเมินผล การดำเนินงานเพื่อส่งเสริมสถานะของภิกษุณีควรทำทั้งด้านสังคมและด้านกฎหมาย จะทำให้ภิกษุณีสามารถทำหน้าที่ครบตามบทบาท 5 ด้านดังนี้ 1) การปกครองใช้หลักพระธรรมวินัยและระบบอาวุโส 2) การศึกษาพระธรรมวินัย มีการเรียนธรรมศึกษา บาลีศึกษา อภิธรรมและวิปัสสนากัมมัฏฐาน 3) การเผยแผ่ธรรม ผ่านการพูดให้ฟัง ทำให้ดู มีความสุขให้เห็น 4) การธำรงพระพุทธศาสนาโดยการดูแล ศาสนบุคคล ศาสนวัตถุ และศาสนสถาน ส่งเสริมวัตรปฏิบัติเพื่อให้พุทธศาสนิกชนมีความเลื่อมใสและเกิดความสามัคคี 5) การสาธารณสงเคราะห์ โดยการเกื้อกูลผู้ยากไร้ในชุมชน เพื่อบรรลุเป้าหมายในการบวชได้ทั้ง 2 ประการ คือ ความหลุดพ้นและเกื้อกูลสังคม

อภิปรายผลการวิจัย

สถานะและบทบาทของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา ในพุทธกาลมีความรุ่งเรืองได้รับการยอมรับจากพระพุทธองค์และสังคม ก็เนื่องด้วยความมุ่งมั่นในการขัดเกลาดนเองจนสามารถบรรลุธรรม มีครุธรรม 8 เป็นกรอบปฏิบัติภายใต้การดูแลของภิกษุ ภิกษุณีสืบมาอย่างคงมีสมณะสถานะและสถานะทางสังคม แต่ไม่มีสถานะนักบวชตามกฎหมายไทยและมหาเถรสมาคมไทยยังคงห้ามไม่ให้พระสงฆ์ไทยบวชภิกษุณี บทบาทของภิกษุณีสืบมาพบครอบคลุม 5 ด้าน คือ ด้านการปกครอง ด้านการศึกษาพระธรรมวินัย ด้านการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน ด้านการธำรงพระพุทธศาสนา และด้านสาธารณสงเคราะห์ แต่ยังมีข้อจำกัดและขาดการส่งเสริมและสนับสนุนคล้ายกับงานวิจัยของมนตรี สืบดวง (2551) พบว่า พระพุทธเจ้าทรงให้โอกาสกับสตรีเป็นอย่างมากทั้งในฐานะของอุบาสิกา และฐานะนักบวช พระพุทธองค์ทรงเปิดโอกาสให้สตรีได้ปฏิบัติธรรมและบรรลุธรรมได้เทียบเท่ากับบุรุษ สตรีในสมัยพุทธกาลก็ยังมีข้อจำกัดบางประการที่ไม่สามารถกระทำได้นอกจากขัดกับบริบททางสังคมอินเดียในขณะนั้น ยกตัวอย่างเช่น การที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงอนุญาตให้พระภิกษุกับพระภิกษุณีให้อภัยกันตามลำดับพรรษา หรือห้ามไม่ให้พระภิกษุณีสอนธรรมแก่พระภิกษุ แต่ให้พระภิกษุเท่านั้นสอนพระภิกษุณีในข้อห้ามต่าง ๆ ได้ เป็นต้น เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทสังคมอินเดียในเวลานั้น เนื่องจากสตรีถูกกดขี่จากสังคมของพราหมณ์เป็นอย่างมาก สตรีถูกกีดกันไม่ได้รับการศึกษาเล่าเรียน จึงทำให้พวกเขาไม่มีความรู้ในเรื่องต่าง ๆ แต่สิ่งที่สตรียุคนี้ควรทำอย่างมากก็คือ การดูแลสามี ปรนนิบัติสามีและครอบครัวของสามี ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้คำสอนบางอย่างในพระพุทธศาสนาต้องอนุโลมและปรับให้มีความสอดคล้องกับบริบทสังคมอินเดียสมัยนั้น และงานวิจัยของแม่ชีกฤษณา รักษาโณม (2550) ยังสรุปว่า ตามจารีตประเพณีของสังคมอินเดียที่มีต่อ

สตรีในสมัยพุทธกาล สตรีมีความสำคัญเฉพาะในการดูแลปรนนิบัติสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น หลังจากพระพุทธศาสนาอุบัติขึ้น สตรีได้ถือเอาพระพุทธศาสนาเป็นโอกาสแสดงคุณค่าและปัญญาของตนเองออกมา โดยพากันออกจากเรือนบวชเป็นภิกษุณี แต่อย่างไรก็ตามในสังคมพุทธศาสนา สตรีก็ยังคงมีสถานภาพบางประการที่อาจพิจารณาว่าด้อยกว่าชาย พิจารณาจากบทบัญญัติที่ต้องปฏิบัติภายใต้ครุธรรม 8 ประการ และเนื้อหาสิกขาบทบางข้อ ในภาพรวมแล้วภิกษุณีต้องอยู่ภายใต้การปกครองของคณะสงฆ์ด้วยเหตุผลเชิงกายภาพ ไม่ใช่เพราะเหตุผลด้านสติปัญญา อย่างไรก็ตาม ภิกษุณีสืบมาเป็นกลุ่มนักบวชสตรีที่มุ่งมั่นในการขัดเกลาตนเอง ปฏิบัติธรรมอย่างสงบ จึงได้รับการเอื้อเฟื้อจากคณะสงฆ์และชุมชนเป็นอย่างดี การทำหน้าที่ตามบทบาทให้ชัดเจนย่อมส่งผลให้เกิดการยอมรับของสังคมตามลำดับ

การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีสืบมาพบว่า ภิกษุและภิกษุณีศรีลังกา เป็นผู้ให้การอุปสมบท ส่วนภิกษุไทยเป็นผู้สั่งสอนให้ความรู้ อุบาสก อุบาสิกาถวายปัจจัย 4 สนับสนุนส่งผลให้ภิกษุณีทำหน้าที่ได้ตามบทบาทสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาชินวัฒน์ แสงชาตรี (2548) พบว่า สตรีในสังคมอินเดียสมัยพุทธกาล เมื่อได้เข้าสู่ธรรมวินัย โดยการบรรพชาอุปสมบทเป็นภิกษุณีแล้วได้กระทำบทบาทหน้าที่ของตนเองอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากหลักคำสอนสนับสนุนให้มีความเป็นอิสระ สามารถทำประโยชน์แก่ตนเองและผู้อื่นได้อย่างเต็มศักยภาพ บางรูปเชี่ยวชาญเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่กิจการศาสนา จนได้รับการยอมรับนับถือจากประชาชนและพระพุทธองค์แต่งตั้งไว้ในความเป็นเลิศด้านต่าง ๆ แต่ด้วยปัญหาสถานะธรรมชาติสตรีของสตรี และข้อจำกัดข้อบัญญัติที่เข้มงวด ทำให้ภิกษุณิลดจำนวนลงเรื่อย ๆ บทบาทของภิกษุด้านการเผยแผ่กิจการของศาสนาทำได้โดดเด่นกว่าภิกษุณี เพราะภิกษุสงฆ์สามารถจาริกไปที่ต่าง ๆ รูปเดียวได้ แต่ภิกษุณีเที่ยวจาริกในกาลสมัยนั้นเป็นสิ่งลำบากง่ายต่อการถูกข่มขืน แต่อย่างไรก็ตาม ภิกษุณีก็มีความอดสาหะเพียรพยายามจนสำเร็จเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นฐานะที่เสมอกันทั้งบุรุษและสตรี การมีส่วนร่วมสนับสนุนของพุทธบริษัทจึงขึ้นอยู่กับวัตรปฏิบัติของเหล่าภิกษุณีซึ่งเป็นไปตามพระธรรมวินัย ภิกษุณีสืบมาพบมีความเคร่งครัดวินัย มีความอ่อนน้อมเป็นระเบียบเรียบร้อย จึงได้รับการยอมรับจากคณะสงฆ์และชุมชนรอบข้าง

รูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีสืบมา คือ 1) ด้านการปกครอง 2) ด้านการศึกษาพระธรรมวินัย 3) ด้านการเผยแผ่ธรรมแก่ประชาชน 4) ด้านการธำรงพระศาสนา 5) ด้านสาธารณสงเคราะห์ พบคล้ายกับงานวิจัยของพลเผ่าเพ็งวิภาศ (2561) ซึ่งวิเคราะห์ว่าภิกษุณีได้ทำบทบาททั้ง 5 ด้าน ในฐานะเป็นพุทธบริษัทด้วยการนำคำสอนไปบูรณาการในการสอนให้เข้ากับยุคสมัย จุดประสงค์เพื่อสร้างสังคมให้ดีขึ้น มีการศึกษา

แบบให้เปล่าเพื่อให้ทุกคนได้เข้าถึงการศึกษาโดยไม่มีการแบ่งชนชั้น และใช้หลักธรรมวินัยเป็นเครื่องมือในการปกครอง เคารพในระบบคุณธรรมและระดับอาวุโส ทั้งนี้ยังมีการสืบทอดวัฒนธรรมอันดีงามในการเคารพสิทธิส่วนบุคคล มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ รวมถึงการสร้างสาธารณูปโภคเพื่อประโยชน์แก่สังคม สรุปได้ว่าบทบาทที่ภิกษุณีได้แสดงออกทั้ง 5 ด้านนั้นเป็นประโยชน์เกื้อกูลในการขัดเกลาจิตใจคนให้ดีงามและเป็นประโยชน์เกื้อกูลด้วยการสร้างความสงบสุขต่อสังคมโลก

ข้อเสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา เสนอให้ทำงานในรูปองค์กรเอกชนอิสระในนามมูลนิธิโรธาราม ซึ่งกรรมการประกอบด้วยพุทธบริษัท 4 สอดคล้องกับข้อเสนอแนะของเจษฎา บัวบาล (2565) ส่วนการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทแบ่งเป็น 5 ขั้นตอนคือ 1) การรับรู้ข่าวสาร 2) ร่วมตัดสินใจ 3) ร่วมดำเนินการ 4) ร่วมรับผลประโยชน์ 5) ร่วมประเมินผล ซึ่งการมีส่วนร่วมของพระภิกษุยังเป็นลักษณะเพียงการไปรายงานข้อมูลในวันที่ไปขอโอวาทเสนอแนะ ยังมีได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจและดำเนินการ จึงควรเพิ่มความร่วมมือในการทำงานผ่านโครงการที่สร้างประโยชน์ร่วมกันมากขึ้น ตัวอย่างเช่น การพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพนักรบวชนอกจากนั้นควรให้มีการจัดประชุมร่วมกันในองค์กรและชุมชนอย่างสม่ำเสมอเพื่อพัฒนาโครงการซึ่งเป็นประโยชน์ในการส่งเสริมบทบาทของภิกษุณีทั้ง 5 ด้าน ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงเป้าหมายของการออกบวชของนักรบวชทุกรูป ว่าเป็นไปเพื่อขัดเกลาตนเองมุ่งไปสู่ความหลุดพ้นจากทุกข์และเกื้อกูลสังคม

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา มี 2 ส่วนที่สำคัญ คือ การรับรองสถานะของภิกษุณีล้านนา และการส่งเสริมบทบาทของภิกษุณีล้านนา มีรายละเอียดดังนี้

ส่วนที่ 1 การรับรองสถานะของภิกษุณีล้านนา มี 3 ประการ คือ 1) การรับรองด้านสมณสถานะ 2) การรับรองด้านสถานะทางสังคม และ 3) การรับรองด้านสถานะตามกฎหมายไทย โดยคำนึงถึงความเท่าเทียมกันระหว่างผู้หญิงและผู้ชาย พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนให้มีความเท่าเทียมกันในสังคมไม่ว่าจะเป็นสตรีเพศหรือว่าบุรุษเพศไม่ว่าจะเป็นวรรณะใดก็ตามก็จะให้มีความเท่าเทียมกันเพื่อเป็นภาชนะรองรับพระรัตนตรัยและคำสอนเพื่อให้ทุกคนสามารถที่จะพ้นทุกข์ได้ไม่แบ่งชั้นวรรณะและเพศสภาพ ในเรื่องของความเท่าเทียมทางเพศ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ได้ผ่านพระราชบัญญัติความเท่าเทียมทางเพศ และอยู่ระหว่างประกาศใช้เป็นกฎหมาย โดยพระราชบัญญัติดังกล่าวน่าจะมีส่วนช่วยเสริมความพยายามในการผลักดันให้สตรีมีโอกาสและความเท่าเทียมกับ

บุรุษเป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพและส่งผลเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น ส่วนมหาเถรสมาคมซึ่งเป็นองค์กรปกครองสูงสุดของคณะสงฆ์ไทย โดยมีสำนักงานพุทธศาสนาแห่งชาติเป็นผู้ช่วยตอบสนองในการบริหารจัดการกิจกรรมพุทธศาสนาให้แก่พระสงฆ์ ในเรื่องของภิกษุณี หลังจากที่มิมติห้ามพระสงฆ์ไทยบวชให้ผู้หญิงไทย ซึ่งถือว่าเป็นความเคร่งครัดของมหามหาเถรสมาคม ถึงแม้จะมีสำนักภิกษุณีกระจายอยู่ทั่วประเทศก็ไม่ได้มีการรับรองสถานะนักบวช ดังนั้น ทางออกของการบวชผู้หญิงไทยเป็นภิกษุณีที่อาจจะเป็นไปได้ มีดังนี้

1. การไปบวชในต่างประเทศแล้วกลับมาอยู่ในประเทศไทย ซึ่งอาจตั้งเป็นมูลนิธิเพื่อบริหารจัดการองค์กร ภิกษุณีไทยควรมีการทำความร่วมมือกับสำนักแม่ชีไทย ทำงานร่วมกันในฐานะนักบวชสตรีไทย เพื่อสามารถนำคำสอนของพระพุทธเจ้าที่ได้ศึกษามาเผยแผ่ให้แก่ประชาชนทั่วไป นำไปสู่การพัฒนาองค์กรนักบวชสตรีไทยต่อไป
2. การบวชเป็นแม่ชี อาจจะเป็นทางออกสำหรับสตรีเพศที่ยากประพฤติ ปฏิบัติธรรมจนสามารถบรรลุธรรมได้ แม้จะยังไม่มีการรับรองสถานะนักบวชเช่นเดียวกัน
3. เข้าไปแก้ประกาศ ห้ามพระเณรไม่ให้บวชหญิงเป็นบรรพชิต กฎหมาย กฎมหาเถรสมาคม แต่ที่ยากมากกว่ากฎหมายนั้น น่าจะเป็นกฎสังคมที่เราไม่สามารถแก้ความคิดทัศนคติของคนทั่วไปได้ ต้องสร้างองค์ความรู้ในทางพระพุทธศาสนาเพื่อให้เกิดการยอมรับจากสังคม
4. การประกาศพระพุทธศาสนาเชิงลึก ปัจจุบันนี้มีสังฆะภิกษุณีนิโรธาราม วัดทรงธรรมกัลยาณี และมูลนิธิพุทธสาวิกาวัตร

ส่วนที่ 2 คือ การส่งเสริมบทบาทของภิกษุณีสืบเนื่องมา ใน 5 บทบาท ประกอบด้วย

1. การส่งเสริมบทบาทด้านการบริหารปกครอง ภิกษุณีสงฆ์จัดว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่สามารถประกอบพิธีกรรมได้หลายอย่างเหมือนกับภิกษุสงฆ์ ภิกษุณีสงฆ์นั้นดูเหมือนมีบทบาทน้อยกว่าภิกษุสงฆ์ ประวัตินี้มีหน้าที่ในการกลั่นกรองบุคลากรผู้ที่จะเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนา และการทำหน้าที่ในการปกครองภิกษุณีสงฆ์ ในหน่วยย่อยลงมาอีกก็มีอาจารย์และภิกษุณีที่ได้รับหน้าที่พิเศษ เช่น อยู่เป็นเพื่อนภิกษุณีที่กำลังประพฤติปักษิมา นัต เป็นต้น ส่วนการบริหารงานก็เรียนรู้อบรมวินัยจากฝ่ายภิกษุแล้วนำมาปฏิบัติตาม จึงควรส่งเสริมให้ภิกษุณีได้เข้ารับโอวาทและฟังธรรมกับพระภิกษุเถระอย่างสม่ำเสมอ
2. การส่งเสริมบทบาทด้านการศึกษา ในอดีตสตรีในสังคมได้รับการศึกษาน้อยกว่าบุรุษ ทำให้ขาดโอกาสด้านการศึกษาเมื่อสตรีแต่งงานแล้วต้องได้รับการดูแลจากสามี ต้องปรนนิบัติเอาใจใส่ต่อสามีและดูแลเลี้ยงดูบุตร ดังนั้นสตรีจะตัดสินใจด้านศาสนาและสังคมจะต้องได้รับการอนุญาตจากบุรุษ การเกิดขึ้นของพระพุทธศาสนาทำให้สตรีได้มีโอกาสเข้ามาอุปสมบทเป็นภิกษุณี

และเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของสตรีที่ได้รับความกดดันจากสังคม การไม่ได้รับการศึกษาทำให้สติปัญญาของสตรีไม่กล้าแข็งอย่างบุรุษเพศ อาจเป็นสาเหตุให้สตรีรู้ไม่เท่าทันบุรุษ และมีฐานะทางสังคมต่ำต้อยตลอดจนได้รับการดูแคลนจากสังคม เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้สตรีมีความรู้สึกลัวว่ามีความไม่เท่าเทียมกับบุรุษ หากมองในพุทธศาสนาเรื่องความเท่าเทียมของการใช้ปัญญาเราก็จะพบว่า ปัญญาของบุรุษและสตรีมีความเท่าเทียมกัน การเกิดขึ้นของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา จึงทำให้สตรีในสังคมไทยได้มีโอกาสเข้าถึงการศึกษาและได้เรียนหลักธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้า จึงควรสนับสนุนให้มีการเรียนธรรมะ โดยเฉพาะการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมุ่งเน้นการหลุดพ้นจากกิเลส

3. การส่งเสริมบทบาทด้านการเผยแผ่ธรรม ความจำเป็นในการเผยแผ่พระศาสนา ก็ต้องมีภิกษุและภิกษุณีมาทำงานร่วมกัน นับได้ว่า ภิกษุณีสงฆ์ เป็นหนึ่งในพุทธบริษัท 4 ของพระพุทธศาสนา ได้สละเพศคฤหัสถ์แล้วออกบวชถือครองเพศสมณะได้ทำบทบาทของภิกษุณีในการเผยแผ่คำสอนของพระพุทธศาสนาโดยมีหน้าที่ศึกษาปฏิบัติธรรม เผยแผ่คำสอน สืบต่ออายุพระพุทธศาสนา ประพฤติตามธรรมวินัยและให้ความอนุเคราะห์ชาวบ้าน การเผยแผ่คำสอนอาจทำได้หลายวิธี เช่น แสดงธรรม การปฏิบัติตัวเป็นแบบอย่าง โดยสามารถทำได้ทั้งภายในและภายนอกอาราม การเผยแผ่คำสอนภายในอารามทำได้ด้วยการแสดงพระธรรมในวันธรรมะสวนะ ส่วนการเผยแผ่คำสอนนอกอารามด้วยการสนทนาธรรมตามบ้านเรือนประชาชนในเวลาอันเหมาะสม การมีส่วนร่วมของอุบาสก อุบาสิกา จึงควรหมั่นไปเยี่ยมเยียน ฟังธรรม และนิมนต์คนมาแสดงธรรมในโอกาสอันควรต่าง ๆ อย่างสม่ำเสมอ

4. การส่งเสริมบทบาทด้านการธำรงพระศาสนา ด้วยการส่งเสริมให้เกิดการบวชเพื่อสร้างศาสนทายาท บทบาทด้านการธำรงพระศาสนาของภิกษุณีในครั้งพุทธกาลที่ปรากฏเด่นชัดได้แก่ การเป็นแบบอย่างในการปกป้องพระศาสนา อนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมในการเคารพสิทธิของการอยู่ร่วมกันของคนในสังคม พร้อมทั้งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อบุพพการีจนเกิดเป็นวัฒนธรรมการเคารพสิทธิบุคคลจนเป็นประเพณีที่ต้งาม ในปัจจุบันการมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมบทบาทของภิกษุณีด้านการธำรงพระศาสนา คือ ส่งเสริมกิจกรรมวัตรปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของหมู่ภิกษุณีสงฆ์ ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่คณะ สร้างความเลื่อมใสแก่พุทธศาสนิกชน ทำให้มีการถวายปัจจัย 4 และเสนาสนะไว้ในพระพุทธศาสนา

5. การส่งเสริมบทบาทด้านสาธารณสงเคราะห์ การมีส่วนร่วมของพุทธบริษัทในการส่งเสริมบทบาทของภิกษุณีด้านสาธารณสงเคราะห์ พบว่า มีการเกื้อกูลเกื้อกันโดยเฉพาะภิกษุสงฆ์ซึ่งมีลาภสักการะจำนวนมาก เป็นผู้แบ่งปันเกื้อกูลแก่ภิกษุณีด้านต่าง ๆ เช่น จีวร บิณฑบาต

เสนาสนะ ศิลานเภสัช เป็นต้น ส่วนอุบาสก อุบาสิกาก็เป็นผู้ถวายปัจจัยแก่ภิกษุณีเพื่อนำไปช่วยเหลือผู้ยากไร้ในชุมชนและสังคมต่อไป

ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรคณะสงฆ์ไทย โดยสำนักงานพระพุทธศาสนาหรือผู้สนองงานอื่นของคณะกรรมการมหาเถรสมาคม ควรมีการรวบรวมทำฐานข้อมูลของภิกษุณีในประเทศไทย เพื่อสร้างสังคมสมานฉันท์ สร้างความเข้าใจอันดีร่วมกันในกลุ่มพุทธบริษัท 4 ส่งเสริมให้ภิกษุณีได้อยู่ในพระธรรมวินัยอันดีของพระพุทธศาสนา
2. ภาครัฐควรส่งเสริมบทบาทของภิกษุณี และให้ได้แสดงบทบาทในด้านต่าง ๆ เช่น ด้านการให้การศึกษา ด้านการเผยแพร่คำสอนทางพระพุทธศาสนา ด้านความเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณและด้านการสาธารณสงเคราะห์ เพื่อเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อสังคมมากขึ้น
3. คณะสงฆ์ภิกษุณีไทย ควรมีการร่วมสร้างเครือข่ายภิกษุณีทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อให้เกิดทำงานแลกเปลี่ยนและร่วมมือซึ่งกันและกัน

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

ผลการวิจัยนี้เป็นการนำเสนอถึงสถานะและบทบาทของภิกษุณีล้านนา หน่วยงานโดยเฉพาะองค์กรเอกชนมูลนิธิโรธารามควรนำผลของการวิจัยไปประยุกต์ใช้เป็นแนว ทางในการดำเนินงานส่งเสริมให้พุทธบริษัท 4 มีส่วนร่วมในการส่งเสริมสถานะของภิกษุณี โดย เฉพาะการสร้างทัศนคติเชิงบวกต่อการเลือกดำเนินชีวิตของภิกษุณี เปิดพื้นที่ทางพระพุทธศาสนาให้แก่สตรีได้มี โอกาสขัดเกลาตนเองและเกื้อกูลสังคม สร้างความมั่นคงแก่พระพุทธศาสนาสืบไป

เอกสารอ้างอิง

- จำเนียร ทรงฤกษ์. (2544). *ชีวประวัติพุทธสาวิกา*. กรุงเทพฯ : หจก.ทิพย์วิสุทธิ.
- เจษฎา บัวบาล. *ภิกษุณีไทย: สิทธิสตรี-เสรีนิยม บนก้ำว้างอนุรักษนิยม*. เข้าถึงได้จาก <http://www.Tcijthai.com/news/2017>
- พระภิกษุณีสุโพธา. (2555). *ตอบดร.มาร์ติน พุทธวินัยถึงภิกษุณี*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์.
- พระมหาชินวัฒน์ แสงชาตรี. (2548). *ศึกษาวิเคราะห์บทบาทของภิกษุณีในสมัยพุทธกาล*. (การศึกษาอิสระศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- พลเผ่า เพ็งวิภาศ. (2561). *การวิเคราะห์บทบาทของภิกษุณีในพระพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มนตรี สืบดวง. (2551). *แนวพินิจเชิงสตรีนิยมว่าด้วยผู้หญิงกับพระพุทธศาสนาเถรวาทในประเทศไทย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย 2539*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มูลนิธิโรธาราม. (2563). *นิโรธารามอารามแห่งความดับทุกข์*. เชียงใหม่ : มูลนิธิโรธาราม.
- แม่ชีกฤษณา รักษาโณม. (2550). *การศึกษาปัญหาเรื่องการเสื่อมสูญของภิกษุณีสงฆ์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาปรัชญา). บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.